

POTENCIALI I HAPËSIRËS GJEOGRAFIKE SHQIPTARE PËR INTEGRIM NË ITINERARET KULTURORE TË KËSHILLIT TË EVROPËS

Prof. asoc. Dr. ROMEO HANXHARI

Fakulteti i i Historisë dhe i Filologjisë
Universiteti i Tiranës
romeo.hanxhari@Af.edu.al

Prof. Dr. SOKOL AXHEMI

Fakulteti i i Historisë dhe i Filologjisë
Universiteti i Tiranës
sokol.axhemi@Af.edu.al

Abstract

The Cultural Routes of the Council of Europe have been launched by the Council of Europe in 1987, and they demonstrate, “by means of a **journey through space and time**, how the heritage of the **different countries and cultures** of Europe contributes to a **shared and living cultural heritage**”. These routes aim the use of the common European heritage for a sustainable local development. In this paper we will explore the state of art of integration of the Albania’s territory to the Cultural Routes of the Council of Europe. Albania has important potential to be part of at least 9 out of the 48 such cultural routes, but institutional bodies of the country are member, very formally, at only two of them: this is an unacceptable situation. Our study group is undertaking the initiative to lead public local bodies to be recognize the local potential, and to be part of the Cultural Routes of the Council of Europe, which are an excellent tool for marketing. As a methodological parallelism approach, in the paper we also represent our previous proposition for a Literature Thematic Park Kadare’ in Gjirokastra, which can be used as an alternative and creative way of local development.

Keywords: sustainable development, cultural routes, geographical potential, local resources.

Qëllimi kryesor i krijimit të itinerareve kulturore është zhvillimi i qëndrueshëm i territorit. Parakusht për këtë është zbulimi i territorit, eksplorimi i burimeve të tij. Parimi bazë i punës është se “...studiuesit duhet të zbulojnë atë çka territori është, duke përdorur të gjitha lentet që të tjerët i kanë nënvlerësuar deri më tani. Më tej, duke e njohur, në territor ne mundemi dhe duhet të përdorim zgjuarsin dhe kështu të krijojmë zhvillim” (Rullani, 2003).

1. Zhvillimi i qëndrueshëm dhe itineraret kulturore si instrumente zhvillimi lokal

«Zhvillimi i qëndrueshëm» është proces zhvillimor që zbatohet me instrumente të mençura territoriale, një prej të cilave është edhe ai i «itinerareve kulturore». Por «zhvillimi i qëndrueshëm» keqkuptohet, dhe kjo vjen për shkak se ekspertë të fushave të ndryshme i japin përparësi njërit prej komponentëve të atij koncepti: ekonomik, social, mjedisor. Në fakt, konceptimi më i drejtë është mënyra e veprimit që garanton zhvillim ekonomik nëpërmjet mbajtjes së cilësisë së mjedisit dhe nëpërmjet rritjes së mirëqenies së përgjithshme shoqërore. Mënyra më e drejtë e zhvillimit të një territori është përdorimi i kujdesshëm dhe krijues i të gjitha shtresëzimeve fizike dhe humane të një territori, të krijuara gjatë evolucionit të tij gjeografik natyror dhe historik. Në këtë kuadër teorik, “itineraret kulturore” shihen si instrumente të zhvillimit të qëndrueshëm të territorit. Itinerari, virtual ose fizik, është në fakt një program përdorimi që lidh vende të ndryshme dhe shërbime të ndryshme që mund të përfshinin aktorë të ndryshëm, i cili jep impulse të qëndrueshme ndaj zhvillimit lokal kapilar në territor. Zhvillimi lokal kapilar është një mënyrë zhvillimi që e shpërndan përfitimin ekonomik te sa më shumë pjesëtarë të komunitetit të një territori, dhe që siguron kështu ripërtëritjen e vazhdueshme të ofertës së vetë territorit. Në një kuptim metaforik, “territori vazhdon të vetërritet kulturalisht dhe të vetëofrohet ekonomikisht” në një mënyrë të qëndrueshme, në favor të të gjithë komunitetit, natyrisht mbi bazën e kontributit mbi bazë meritokracie. Itineraret kulturore janë një oportunitet për të zhvilluar territorin. Kjo realizohet jo thjesht nëpërmjet promovimit të territorit duke përdorur markën (brand) Evropiane “Itineraret e Këshillit të Evropës”.

2. Baza teorike dhe zbatuese e përdorimit të brandit “Itineraret Kulturore të Këshillit të Evropës”

Territori merr impulse duke përdorur markën (fig. 1) e itinerarit përkatës për të marketuar vlerat e veta. Janë pikërisht këto mënyrat nëpërmjet të cilave në territor shfaqet mençuri, sepse një territor i mençur është ai që shet vetveten dhe burimet e veta duke përdorur emrin e një brandi të konsoliduar.

Fig. 1. Logoja “rrugët e ullirit”, një nga itineraret e Këshillit të Evropës.

Markat e itinerareve të Këshillit të Evropës janë një rrugë e shtruar për të krijuar ekonomi nëpërmjet kreativitetit. Madje, aq e forte është kjo markë (brand) sa që ajo mund të krijojë edhe risi ekonomike. Për shembull, integrimi në itinerarin “rrugët e ullirit” ka krijuar një trend të ri dhe një lloj të ri turizmi: i tillë është termi “turizmi i ullinjve” (fig. 2). Nga ana tjetër, impulset për industrinë e shërbimeve mund të jenë të shumta: produkte turistike, produkte agro-industriale, kulinari, restorante, etj., (fig. 3) me emrin e markës “rrugët e ullinjve” dhe me emërtime simbol që rrjedhin prej këtij itinerari. Baza ekziston, dhe mjafton të përdoret nga ekspertët e strategjive të marketingut dhe prodhimit.

SI TA BËJMË TRASHËGIMINË TONË KULTURORE TË FLASË? – KREATIVITET DHE NDËRMJETËSIM NË NJOHJEN E TRASHËGIMISË KULTURORE”

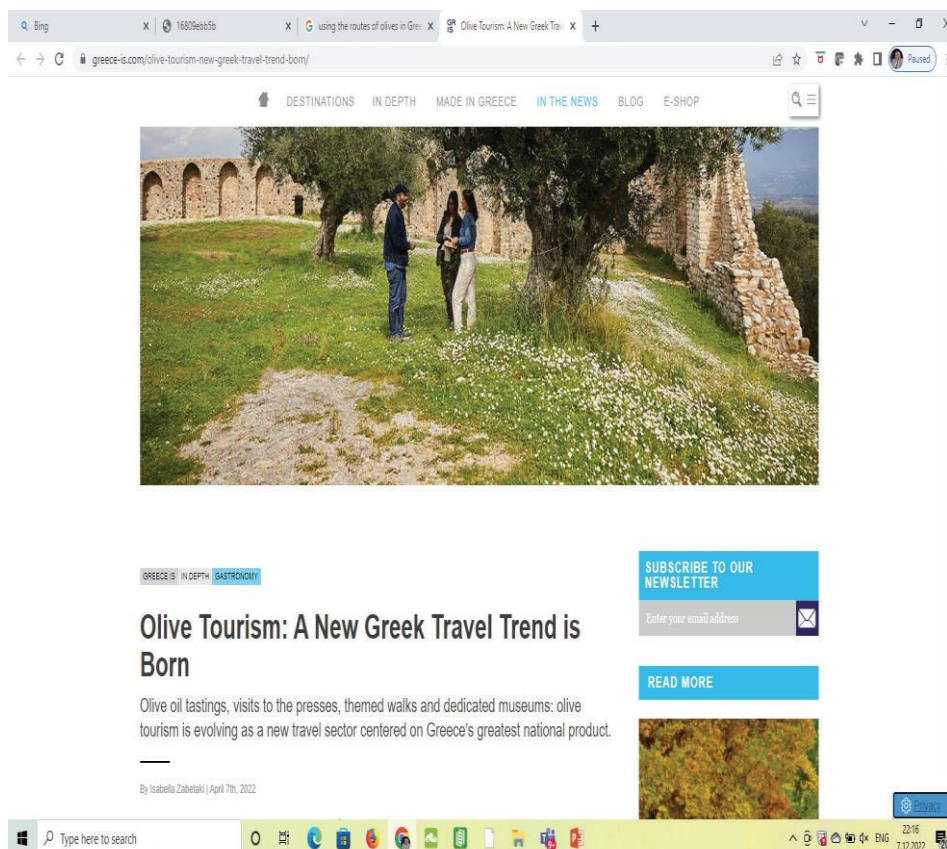

Fig 2. Mediat e konsiderojnë të lindur llojin e ri të “turizmit të ullinjve” (2022)

Fig. 3: mënyra e përdorimit në Greqi të markës së itinerarit për të krijuar ekonomi lokale

3. Eksplorime të itinerareve kulturore dhe parqeve tematike në Shqipëri

Raste të promovimit mbi bazën e markave të njohura të konsoliduara të marketimit mund të identifikohen shumë edhe në Shqipëri. Në një rast analog studimi për itinerarin “Rrugët e Shkrimtarëve” të Këshillit të Evropës, ne si grup studimor kemi sugjeruar qysh në vitin 2010 krijimin e Parkut Tematik “Kadare” në Gjirokastrë (6). Këtë ide dhe studim po e rielaborojmë edhe aktualisht duke kërkuar edhe mbështetjen e Ministrisë së Turizmit dhe Mjedisit. Të frymëzuara nga Itinerari i Shkrimtarëve i Këshillit të Evropës, dhe nga propozimi ynë për “Parkun Tematik Kadare”, kemi sugjeruar disa marka territoriale ekonomike për të komunikuar potencialin: “Dylbitë e Anesë” si një trupë shoqëruese e turistëve nëpër vendet e rëndësishme të veprës së Kadaresë. “Kafeja e Sokakëve” si një markë kafenesh në Qafën e Pazarit dhe në gjithë qytetin, që pranon të ketë brandin e Itinerarit dhe Parkut Letrar. Marka e restoranteve “Kronikë në ...pjetë”, si një mjedis kulinar që promovon traditën gjirokastrite duke krijuar lidhje marketingu me veprën e Kadaresë.

“Sokaku i të Marrëve” (fig. 4) si një markë teatroshe të vogla në shtëpi apo rrugica karakteristike, të cilat do të performojnë çdo ditë pjesë të veprave të Kadaresë në mjedise urbane tradicionale.

“Bujtina e gjeniut” si një markë e një serie bujtinash të destinuara për të pritur vizitorët dhe për t’i futur plotësisht në atmosferën e veprës letrare dhe famës së saj, gjatë një qëndrimi disa-orësh apo edhe disaditor.

Fig. 4 Sokaku i të marrëve në Gjirokastrë, si toponim i promovuar në veprat e Kadaresë, dhe që për këtë shkak ka bazën që të shndërrohet në një nga markat e territorit.

Situata e Shqipërisë në raport me anëtarësimin formal në itineraret e Këshilli të Evropës s’është aspak e mirë. Shqipëria ka anëtarësim formal vetëm në 2 itinerare, dhe të pakonfirmuar në 3 të tilla. Por, në

çdo rast këto anëtarësime janë pa asnjë feedback për territorin dhe ekonominë lokale. Potenciali i Shqipërisë është që të jetë anëtare në të paktën 9 itinerare. Për të qenë pjesë e Itinerareve të Këshillit të Evropës nuk mjafton vetëm të kesh dëshirën apo idenë për t’u bërë partner, por duhet të kuptosh që ky instrument është një mundësi e jashtëzakonshme për të eksploruar nën një dritë të re territorin, për të komunikuar në një mënyrë të re potencialin e zbuluar, dhe për të zhvilluar territorin. Pra duhet të ndërhysh në territor me investime shumë të vogla por inteligjente, të cilat nxjerrin në pah elementet, duke i lidhur ata me Itinerarin përkatës të Këshillit të Evropës, dhe pra duke i vendosur në kontekst të kulturës së përbashkët Evropiane së cilës i përkasim.

4. Potenciale shqiptare për integrim në “Itineraret kulturore të Këshillit të Evropës”

Nëse shqyrtojmë vetëm disa nga itineraret e Këshilli të Evropës, itinerari “Rrugët e Fenikasve” është itinerari i konceptuar për të risjellë trashëgiminë e përbashkët të lidhur me Fenikasit. Në Shqipëri, anëtarësimi është aq formal dhe qesharak, sa që anëtar i këtij itinerari nuk është as ndonjë bashki, dhe as ndonjë ministri apo universitet, dhe as ndonjë shoqatë biznesi turistik, por është një shkollë 9-vjeçare jo-publike. Kjo është tërësisht joproduktive.

Ndërkohë, potenciali i Shqipërisë për këtë itinerar është interesant. Autorët antikë përmendin që Fenikasit, nëpërmjet gjurmës që më vonë do të quhej Egnatia, erdhën në ndihmë të Enkelejve, vendndodhja e të cilëve është përreth liqenit të Pogradecit. Rrjedhimisht, Bashkia e Pogradecit duhet të ishte bërë pjesë e këtij itinerari të Këshillit të Evropës për të komunikuar më mirë territorin dhe burimet e veta, dhe për ta përdorur këtë markë të gatshme për marketing territorial. Universiteti i Korçës do të duhej të ishte bërë promotor i këtij anëtarësimi dhe të planifikonte/propozonte ndërhyrje në territor në këtë drejtim, por tashmë ne si grup i Universitetit të Tiranës do të bëhemi promotorë.

Po ashtu, si reminishencë e lidhur me praninë e fenikasëve në Ilirinë e Jugut disa autorë e mbajnë edhe emrin e qytetit Foinike të shtetit antik të Epirit, në Delvinë të Shqipërisë së sotme. Rrjedhimisht, Bashkia e Delvinës duhet të ishte bërë pjesë e këtij itinerari të Këshillit

të Evropës për të komunikuar më mirë territorin dhe burimet e veta, dhe për ta përdorur këtë markë të gatshme marketing territorial. Filiali i Universitetit të Tiranës në Sarandë duhej të ishte bërë promotor i këtij anëtarësimi dhe të planifikonte ndërhyrje, por tashmë këtë rol do ta marrim ne si grup kërkimor i Universitetit të Tiranës.

Itinerari Atrium është itinerari i krijuar duke ndjekur gjurmët në territor dhe përjetimet sociale të lidhura me to, të ndërtimeve simbol të diktaturave. Prania në territor nëpërmjet gjurmëve edhe arkitekturore por jo vetëm, në Shqipëri është e shprehur në të gjithë vendin për disa periudha si, periudha e diktaturës fashiste italiane, dhe periudha e diktaturës komuniste. Cilët partnerë do të duhej të ishin pjesë e itinerarit Atrium? Bashkia e Tiranës duhet të ishte partnere me disa itinerare për këto periudha të ndryshme, me qëllimin për të komunikuar më mirë territorin e vet. Bashkia e Kukësit duhet të ishte partner me itinerarin e qytetit të ri të Kukësit dhe me qytetin e vjetër të përmbytur pa rimbursim nga Diktatura komuniste. Bashkia e Sarandës duhet të ishte partner me portin Porto Eda të konceptuar gjatë diktaturës fashiste. Ne si grup kërkimor i Universitetit të Tiranës do të jemi të gatshëm ta luajmë këtë rol nxitës dhe organizues.

Itinerari “Rrugët e Ullirit” është itinerari i konceptuar për të rijetësuar traditën mesdhetare të mënyrës së jetesës të lidhur me kulturën e ullirit. Në këtë itinerar nuk ka asnjë partner shqiptar, dhe kjo është e patolerueshme për këtë traditë të lashtë shqiptare.

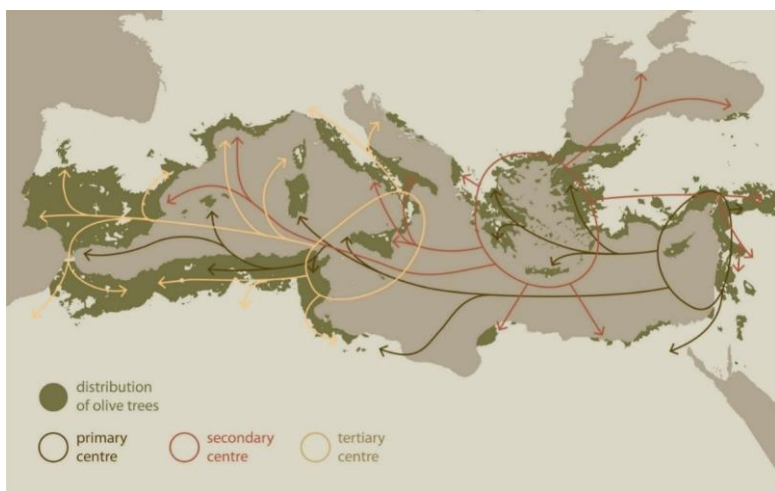

Fig. 5. Harta e shtrirjes së kulturës së ullirit në rajonin e Mesdheut, ku territori i Shqipërisë identifikohet si një qendër dytësore e përhapjes drejt Mesdheut perëndimor

Shqipëria sigurisht që është areal, dhe madje cilësohet si “qendër sekondare” e përhapjes së kulturës fillestare të ullirit 6000 vjet më parë drejt Mesdheut perëndimor (fig. 5). Ulliri tek ne nuk është vetëm bujqësi: ulliri është histori, është identitet territorial, është mënyrë jetese, është gastronomi, është turizëm, është zhvillim lokal. Nëse ka nevojë të argumentohet se pse territore dhe institucione të Shqipërisë duhet të bëhen anëtare të këtij itinerari, mund të gjenden shumë argumente, mes të cilave mund të renditen: i) Pema e ullirit asociohet si indikator i mesdhetarizimit, dhe në Shqipëri kultivohet në mbi 40% të territorit, përkatësisht në Ultësirën perëndimore dhe Krahinën Malore Jugore; ii) Në Shqipëri gjenden individë të species së Ullirit ende produktive, që janë datuar si 2500 dhe 3000 vjeçare; iii) Në Shqipëri ka gjurmë ende të paprekura të tarracave tradicionale antike mesdhetare me kulturën e ullirit; iv) Në Shqipëri ne përfetojmë ende rregullin skënderbejan të mbjelljes së 25 pemëve të ullirit si taksë për çdo çift të sapomartuarish.

Si përfundim, mund të thuhet se në Shqipëri ka shumë Bashki/shoqata/dhoma tregtie që mund dhe duhet të ishin pjesë e itinerarit “rrugët e ullirit” të Këshillit të Evropës. Këtë mision tashmë do të ofrohet ta kryejë grupi kërkimor i Universitetit të Tiranës mbi itineraret e Këshillit të Evropës.

BIBLIOGRAFIA

- AXHEMI Sokol (2008), *Gjeografia Sociale*, Tirane 2008
- AXHEMI Sokol (2009), “Hapësira socio-gjeografike e qarkut të Shkodrës. Tendenca dhe perspektiva”, *Revista “Studime Albanologjike”*, 2009, nr. 4
- AXHEMI Sokol (2011), “Hapësira socio-gjeografike e Kelmendit në këndvështrimin e zhvillimit të qëndrueshëm”. *Revista “Studime Albanologjike”* Nr.4, Tirane.
- AXHEMI Sokol (2015), “Evolucioni i hapësirës socio-gjeografike të Korçës gjatë periudhës së tranzicionit”. *Revista “Buletini i shkencave shoqërore”*, Universiteti i Shkodrës, Shkodër
- AXHEMI Sokol (2019), “Tendenca të zhvillimit të popullsisë dhe elementeve social të saj në hapësirën ndërkufitare Shqipëri-Mal i Zi”. *Revista “Studime Gjeografike”* Nr. 22, FHF-UT, Tiranë
- HANXHARI Romeo (2009), “Parqet tematike si instrument i valorizimit të territorit. Projekt- ideja për parkun letrar ‘Kadare’ ”, *Revista “Studime*

- Albanologjike", f. 490-501, ISBN:978-99943-50-53-7, Sh.B. "Arbëria", Tiranë.
- HANXHARI Romeo (2003) "Emergjenca dhe shinat e një zhvillimi të qëndrueshëm të turizmit në Shqipëri", 2003, "Studime gjeografike nr. 16", Akademia e Shkencave e Shqipërisë.
- HANXHARI Romeo(2011), "Politikat e mjedisit. Niveli global dhe niveli lokal. Analizë teorike dhe raste studimi", Tiranë, ISBN 978-9928-4045-6-5.
- HANXHARI Romeo (2002) "Tourism sustainability and local realities in Albania", - Internatioal Conference "Sustainable Tourism in Albania: a National Plan for alternative tourism" , July 2002, Botuar në proceedings.
- HANXHARI Romeo (2012), "Environmental sustainability of the religious pilgrimage in Albania", "Sustainable Religious Tourism, Commandments, Obstacles & Challenges", Lecce, Edizioni Esperidi, faqe 55-63. ISBN: 978-88-97895-01-5.
- HANXHARI Romeo (2003), "Sustainable developpment and public participation – Case studies in energy, tourism and protected areas in Albania", International Conference "Environmental Policies , instruments and methodologies", December 2003.
- HANXHARI Romeo; YZEIRI Eqerem (2011) "Burimet e territorit të zonës malore të bregut. Parku Tematik i Valanidhit" dhe "itinerari i Edward Lear" si instrument zhvillimor i saj", Studime Albanologjike, f. 515-533, Tirana.
- HANXHARI Romeo; YZEIRI, Eqerem, (2013) "Zhvillimi i qëndrueshëm` në Shqipëri midis dy konferencave të Rio de Janeiros 1992- 2012: nocioni, strategjitë, veprimet", Studime AlbanologJIKE, F. 40-49, ISBN 2304-3828, Tirana.

Referencat sitografike:

<https://www.coe.int/en/web/cultural-routes>

<https://www.aeneasroute.org/>

<https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/the-european-route-of-jewish-heritage>

<https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/the-routes-of-the-olive-tree>

<https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/atrium-architecture-of-totalitarian-regimes-of-the-20th-century>